

“We staan aan de wieg van iets moois”

—
**Eerste ervaringen en opbrengsten
van het Keuzedeel Voorbereiding hbo**

Miranda Vervoort, Mieke van Diepen & Louise Elffers

© Lectoraat Beroepsonderwijs, Hogeschool van Amsterdam

**Hogeschool van
Amsterdam**

© Miranda Vervoort, Mieke van Diepen & Louise Elffers

Lectoraat Beroepsonderwijs, Hogeschool van Amsterdam, Amsterdam 2018

Dit onderzoek is uitgevoerd in opdracht van het Regionaal Netwerk mbo-hbo
Noord-Holland - Flevoland.

Inhoudsopgave

1. Aanleiding voor het onderzoek	5
2. Opzet van het onderzoek	7
Procesevaluatie onder betrokken professionals	7
Opbrengstenevaluatie onder deelnemende studenten	8
3. Procesevaluatie onder betrokken professionals	11
Invulling van het Keuzedeel	11
Opbrengsten van het Keuzedeel volgens betrokkenen	17
Ervaren succesfactoren en knelpunten	20
4. Opbrengstenevaluatie onder deelnemende studenten	31
Keuze voor het hbo	31
Studiekeuze	32
De overstap naar het hbo	34
Benodigde kennis en vaardigheden in het hbo	36
Evaluatie van het Keuzedeel	40
5. Conclusie en aanbevelingen	43
Invulling van het Keuzedeel	43
Uitvoering van het Keuzedeel	45
Opbrengsten van het Keuzedeel	47

1. Aanleiding voor het onderzoek

In het Regionaal Netwerk mbo-hbo Noord-Holland - Flevoland werken mbo- en hbo-instellingen al sinds de jaren '90 samen aan de versterking van de overgang mbo-hbo. Het netwerk ontwikkelde in 2014 een generieke doorstroommodule mbo-hbo, die met de komst van de nieuwe kwalificatiestructuur in het mbo in 2016 verder is uitgewerkt tot het Keuzedeel Voorbereiding hbo. Het Regionaal Netwerk geldt daarmee als voorloper bij de ontwikkeling en implementatie van het Keuzedeel Voorbereiding hbo, dat inmiddels door vrijwel alle mbo-instellingen in het land in samenwerking met hbo-instellingen in de regio wordt aangeboden. In het Keuzedeel Voorbereiding hbo wordt gewerkt aan de oriëntatie op hbo-opleidingen en –beroepen en aan de ontwikkeling van competenties die nodig zijn om in het hbo te studeren. De invulling en uitvoering van het Keuzedeel kan variëren tussen regio's, instellingen en opleidingssectoren. In het Regionaal Netwerk krijgt het een sectorspecifieke invulling, waarbij door sectoren verschillend nadruk kan worden gelegd op de benodigde vaardigheden en aspecten van de overgang van mbo naar hbo.

In het schooljaar 2017-2018 maakte het Keuzedeel voor het eerst deel uit van het curriculum op de betrokken instellingen. In 2018-2019 wordt het Keuzedeel op basis van de eerste ervaringen verder ontwikkeld en aangescherpt, opdat het in 2019-2020 in optimale vorm kan worden aangeboden. Om het ontwikkelproces goed te kunnen doorlopen, bestond bij het Regionaal Netwerk de wens om de eerste ervaringen met de ontwikkeling en uitvoering van het Keuzedeel te evalueren, en de opbrengsten in kaart te brengen. Het heeft daartoe het Lectoraat Beroepsonderwijs van de Hogeschool van Amsterdam verzocht een proces- en opbrengstenevaluatie uit te voeren van het Keuzedeel zoals dat in 2017-2018 is uitgevoerd. Voor het Lectoraat Beroepsonderwijs vormde deze opdracht een geschikte gelegenheid om te onderzoeken welke invulling er aan het Keuzedeel wordt gegeven, hoe de samenwerking tussen mbo en hbo in het Keuzedeel vorm krijgt, en wat de ervaringen van studenten zijn met het Keuzedeel als voorbereiding op hun overstap naar het hbo.

De bevindingen in dit rapport hebben vanzelfsprekend betrekking op het Keuzedeel Voorbereiding hbo zoals dat binnen het Regionaal Netwerk wordt uitgevoerd. Niettemin kan het rapport ook relevant zijn voor partijen buiten het netwerk, bijvoorbeeld voor andere samenwerkingsverbanden die momenteel werken aan de ontwikkeling en uitvoering van een Keuzedeel Voorbereiding hbo. Het rapport is daarom vrij te downloaden via de website van het lectoraat:

www.hva.nl/lectoraatberoepsonderwijs. De betrokken instellingen hebben bij het rapport een bijlage ontvangen met een nadere uitsplitsing van de resultaten naar individuele sectorgroepen.

2. Opzet van het onderzoek

Het onderzoek bestond uit twee onderdelen: een procesevaluatie onder de betrokken uitvoerders en een opbrengstenevaluatie onder studenten die deelnamen aan het Keuzedeel.

Procesevaluatie onder betrokken professionals

Ten behoeve van de procesevaluatie is met de verschillende sectorgroepen en de projectmanager in kaart gebracht hoe de ontwikkeling en uitvoering van het Keuzedeel Voorbereiding hbo is verlopen. Er is gekeken naar de vormgeving en inhoud van de keuzedelen, maar ook naar ontwikkel- en uitvoeringsprocessen, relevante randvoorwaarden en het verloop van de samenwerking tussen mbo en hbo in de ontwikkeling en uitvoering van de keuzedelen. Hiertoe zijn interviews gehouden (meestal focusgroep-gesprekken) met ontwikkelaars en uitvoerders van elke sectorgroep. In onderstaande tabel is uitgesplitst naar sectorgroep welke rollen en instellingen aanwezig waren bij de interviews. In sommige sectorgroepen was er een duidelijke onderverdeling in rollen, zoals management, personen die bij de ontwikkeling betrokken waren (ontwikkelaars) en uitvoerders (docenten). In andere sectorgroepen waren dat (deels) dezelfde personen.

In de tabel op de pagina hiernaast is uitgesplitst naar sectorgroep welke rollen en instellingen aanwezig waren bij de interviews. In sommige sectorgroepen was er een duidelijke onderverdeling in rollen, zoals management, personen die bij de ontwikkeling betrokken waren (ontwikkelaars) en uitvoerders (docenten). In andere sectorgroepen waren dat (deels) dezelfde personen. Er hebben in totaal 9 interviews met betrokkenen van sectorgroepen plaatsgevonden. Daarnaast is de projectmanager geïnterviewd.

Alle gesprekken zijn uitgewerkt, gecodeerd en geanalyseerd met behulp van het softwareprogramma MAXQDA.

Tabel: aanwezigen bij de interviews per sectorgroep

Sectorgroep	Aantal respondenten	Rollen van geïnterviewden	Instellingen van geïnterviewden**
handel en economie	5 en 5*	Management, ontwikkelaars, uitvoerders	ROC van Amsterdam Zuidoost, ROC van Amsterdam, Amstelland ROCTOP Hogeschool van Amsterdam Hogeschool Inholland
zorg en welzijn	8	Ontwikkelaars, uitvoerders, peercoach	Novacollege Regiocollege ROC van Amsterdam Hogeschool van Amsterdam Hogeschool Inholland
bestuur en recht	3	Ontwikkelaars, uitvoerders	ROC van Amsterdam, Zuidoost, Hogeschool van Amsterdam
sport en bewegen	4	Management, ontwikkelaars en uitvoerders	ROC van Amsterdam, Amstelland Novacollege, Haarlem Horizon college Alkmaar Hogeschool Inholland
media	2	Procesbegeleider, ontwikkelaar/ uitvoerder	Mediacollege Amsterdam Externe procesbegeleider
toerisme	2	Management, ontwikkelaars, uitvoerders	ROC van Amsterdam Hogeschool Inholland
techniek	1	Manager/ontwikkelaar	ROC Horizon college
ICT	1	Manager/ontwikkelaar	Novacollege

*vanwege het grote aantal betrokkenen bij de sectorgroep handel en economie is er apart een focusgroep-gesprek georganiseerd met het management en ontwikkelaars en een gesprek met de uitvoerders van het keuzedeel;

** dit zijn de instellingen waarvan een afgevaardigde aanwezig kon zijn bij het focusgroep-gesprek; in veel gevallen waren er bij de ontwikkeling en uitvoering van het keuzedeel meer instellingen betrokken.

Opbrengstenevaluatie onder deelnemende studenten

Ten behoeve van de opbrengstenevaluatie zijn studenten die het Keuzedeel Voorbereiding hbo in studiejaar 2017-2018 volgden aan het begin en aan het eind van het Keuzedeel schriftelijk bevestigd. Bij de start werd gevraagd naar hun verwachtingen, wensen en behoeften in het licht van de naderende overgang naar het hbo: wat denken zij nodig te hebben en op welke punten willen zij zich graag ontwikkelen? Bij de afronding van het Keuzedeel is gevraagd in hoeverre de studenten deze punten in hun beleving hebben ontwikkeld en in hoeverre het keuzedeel hen daarbij heeft geholpen.

Bij de start van het Keuzedeel hebben in totaal 369 mbo-studenten de vragenlijst ingevuld. In de laatste bijeenkomst in het kader van het Keuzedeel vulden uiteindelijk 233 studenten de vragenlijst

in. De opbrengstenevaluatie kon uiteindelijk in vijf van de acht sectorgroepen worden uitgevoerd. Bij Techniek en ICT werd het Keuzedeel uiteindelijk nog niet volledig uitgevoerd. Bij Toerisme zijn de vragenlijsten niet afgenomen. De sectorgroep Media heeft de vragenlijsten van de nameting niet kunnen laten invullen. In onderstaande tabel is het aantal respondenten per meting naar sectorgroep weergegeven.

Sectorgroep*	Voormeting	Nameting
handel en economie	167	110
zorg en welzijn	65	39
bestuur en recht	72	61
sport en bewegen	26*	23
media	39	0**
Totaal	369	233

* Voor de sectorgroep sport en bewegen hebben alleen de studenten van het Novacollege deelgenomen aan het onderzoek

**De sectorgroep media heeft vanwege problemen met de postverzending helaas niet kunnen deelnemen aan de nameting.

In deze rapportage wordt het beeld van de totale groep studenten naar voren gebracht. Daar waar significante verschillen tussen de sectorgroepen werden bevonden, wordt dat aangegeven, maar er wordt in deze rapportage geen specificatie van de sectorgroepen gegeven. De betrokken sectorgroepen hebben een aparte bijlage ontvangen waarin de resultaten zijn uitgesplitst naar sectorgroep. De resultaten van de voormeting hebben betrekking op de uitkomsten van de totale groep respondenten uit de voormeting, dus inclusief de studenten die niet meer hebben deelgenomen aan de nameting. Dit geeft immers het meest realistische beeld van de verwachtingen en behoeften van de groep studenten die startte met het Keuzedeel, óók van de studenten die uiteindelijk stopten met het Keuzedeel. De resultaten van de nameting bieden een beeld van de ervaringen met het Keuzedeel van alle studenten die deel hebben genomen, óók van degenen die wellicht niet hebben deelgenomen aan de voormeting. Daarnaast zijn aanvullende analyses gedaan voor de deelnemers die zowel de voormeting als de nameting hebben ingevuld, om te toetsen in hoeverre hun verwachtingen, kennis en vaardigheden significant zijn veranderd tussen de start en de afronding van het Keuzedeel. Alleen wanneer significante verschillen werden geconstateerd, worden deze vermeld.

Voor nadere technische informatie over het onderzoek, de vragenlijst of de analyses kan desgewenst contact worden opgenomen met de auteurs via lectoraatberoepsonderwijs@hva.nl.

3. Procevaluatie onder betrokken professionals

Aan de hand van de focusgroep-gesprekken met betrokken ontwikkelaars, uitvoerders, managers en procesbegeleiders wordt een beeld geschetst van de leerdoelen die de verschillende sectorgroepen voor ogen hebben met het Keuzedeel en de wijze waarop zij daaraan invulling geven, en hun ervaringen met betrekking tot de opbrengsten, succesfactoren en knelpunten bij de ontwikkeling en uitvoering van het Keuzedeel.

Invulling van het Keuzedeel

De doelen die worden nagestreefd in het Keuzedeel Voorbereiding hbo, en de wijze waarop invulling wordt gegeven aan die doelen, verschilt tussen de sectorgroepen. In alle sectorgroepen zijn de vier zogeheten werkprocessen die in de handreiking van het Regionaal Netwerk zijn beschreven echter leidend. Dit zijn:

- Werkproces 1: oriënteert zich op hbo-opleidingen en -beroepen
- Werkproces 2: zoekt, selecteert en analyseert informatie ten behoeve van een (studie)opdracht
- Werkproces 3: werkt samen in projectgroepen
- Werkproces 4: reflecteert op gedrag en resultaten

De sectorgroepen hebben daarbinnen elk hun eigen focus aangebracht. Bovendien benoemen sommige sectorgroepen aanvullende doelen die zij beogen met het Keuzedeel. Hieronder bespreken we allereerst per werkproces de invulling die de sectorgroepen aan het Keuzedeel geven, waarna we ingaan op de aanvullende doelen die sectorgroepen benoemen.

Werkproces 1: oriënteert zich op hbo-opleidingen en -beroepen

Werkproces 1 is geformuleerd als ‘oriënteert zich op hbo-opleidingen en –beroepen’. In de interviews met de sectorgroepen werd duidelijk dat zij verschillen in de invulling die ze geven aan dit werkproces. Zo zijn er sectorgroepen die zich binnen dit werkproces sterk richten op de oriëntatie op de diverse hbo-opleidingen en hbo-instellingen:

» *“Ze moeten een beeld krijgen van: wat gebeurt er precies? Welke studie wil ik doen? Wil ik het wel doen? Karakter van de instelling laten zien. Oriëntatie qua opleidingen en hbo-instellingen. Eigenlijk een SKC-plus”.*

Andere sectorgroepen richten zich vooral op de oriëntatie op het hbo en het voorbereiden op de werkwijze van het hbo. Deze groepen zien de studiekeuze meer als taak voor andere programma's of personen, maar lijken daardoor ook wat meer zoekende naar de invulling van werkproces 1:

» *“Het doel is natuurlijk dat zij hbo-vaardigheden ervaren om in te schatten: is dit wat voor mij? (...) Los van het oriënteren, dat vind ik een ingewikkelde steeds in dit verhaal, om dat goed te combineren. Is ook niet te combineren (...) of je nou in een hbo-gebouw rondloopt of... dat vinden we niet zo relevant”.*

» *“Jongens die gemotiveerd zijn doen dat allang uit zichzelf, dus wat zijn we nu eigenlijk aan het doen? Ik blijf dat een lastig ding vinden, dat oriënteren”.*

Deze accentverschillen zien we terug in de uiteindelijke vormgeving van de Keuzedelen. In het eerste geval krijgt de oriëntatie op hbo-instellingen en opleidingen veel nadruk in het Keuzedeel, en wordt het Keuzedeel ook (deels) uitgevoerd bij een of meerdere hbo-instellingen en hbo-opleidingen, met inzet van hbo-docenten. In het tweede geval kiezen sectorgroepen vaker voor oriëntatie-opdrachten die studenten veelal zelfstandig moeten uitvoeren, of organiseren sectorgroepen het Keuzedeel uitsluitend binnen de eigen mbo-instelling, met eigen mbo-docenten.

Voor dit werkproces wordt veelal (mede) gebruik gemaakt van bestaande mogelijkheden voor oriëntatie op het hbo, zoals meeloopdagen, proefstuderen en open dagen. De mate van begeleiding die daarbij vanuit het Keuzedeel wordt geboden, verschilt echter sterk per sectorgroep.

De toetsing van dit werkproces bestaat vaak uit een inspanningsverplichting of bewijs voor het uitvoeren van oriëntatieactiviteiten, met een reflectieverslag en/of presentatie.

Werkproces 2: zoekt, selecteert en analyseert informatie ten behoeve van een (studie)opdracht

Werkproces 2 luidt ‘zoekt, selecteert en analyseert informatie ten behoeve van een (studie)opdracht’. In dit kader noemen alle sectorgroepen het belang van het leren doen van onderzoek als een belangrijk doel. Hoewel dit werkproces in de ogen van de projectmanager best aan werkproces 1 had kunnen worden gekoppeld, door volgens een bepaalde methode onderzoek te doen naar welke opleiding het beste bij je past, hebben de meeste sectorgroepen gekozen voor een apart onderzoek naar een onderwerp dat past bij de sector of opleiding. Bij een aantal sectorgroepen was hierbij sprake van een vraag van een externe opdrachtgever of een vaststaand thema gekozen door de ontwikkelaars. Bij andere sectorgroepen konden studenten kiezen uit een aantal thema’s of mochten ze zelf een thema of casus aandragen.

De specifieke onderzoeksvaardigheden waaraan aandacht werd besteed, verschilt per sectorgroep. Waar de ene sectorgroep vooral ict-vaardigheden zoals het werken met Excel benoemt, benadrukken anderen het lezen van grote hoeveelheden tekst en het maken van een review, terwijl weer een andere sectorgroep zich richt op een specifieke onderzoeksmethode.

In de meeste gevallen kregen studenten colleges of werkgroepen over de benodigde onderzoeksvaardigheden en deden ze in een groepje een klein onderzoek. De hoeveelheid bijeenkomsten en de mate van begeleiding die hieraan werd besteed, verschilt sterk tussen sectorgroepen. De producten die voor dit werkproces vaak worden genoemd zijn een klein onderzoeksverslag en/of (poster)presentatie.

Hoewel de op te leveren producten vergelijkbaar waren tussen de sectorgroepen, blijkt dat de beoordeling van de producten vragen oproept over het precieze doel van dit werkproces. Sectorgroepen vragen zich af in hoeverre studenten echt bepaalde kennis en vaardigheden moet worden aangeleerd - wat een beoordeling van de kwaliteit van het product zelf vereist -, of dat het vooral gaat om het opdoen van ervaring met de meer onderzoeksgerichte werkwijze in het hbo, resulterend in een beoordeling van de inzet of van de reflectie van de student op het proces.

Die discussie speelt in het bijzonder wanneer het Keuzedeel straks gaat meetellen in de zak-/slaagregeling. Want in hoeverre mag je een mbo-student dan beoordelen op zaken die hij straks in het hbo moet kunnen, als het overkoepelende doel van het Keuzedeel oriëntatie op het hbo is? Die afweging speelt mee in de keuze welke beoordelingscriteria worden gehanteerd.

- » *“Kijk, nu telt het niet mee. Maar als het straks meetelt dan wil ik er natuurlijk eigenlijk alleen maar studenten in hebben waarvan ik denk: die gaan het halen. En dat is natuurlijk een raar doel, want je wilt ze eigenlijk laten proeven of het wel of niet geschikt voor ze is. Maar die moeten dan wel een keuzedeel halen straks.”*
- » *“Dat was nog wel een heel ingewikkelde discussie. Want wat laat je ze doen, waar toets je ze op af en wat nou als ze het niet halen? Als je een keuzedeel in het laatste jaar van de studie aanbiedt en je zegt voorbereiding hbo, en ze halen het niet, zegt dat dan eigenlijk je bent niet geschikt voor het hbo, hartstikke goed dat je dat gedaan hebt, de consequentie is alleen dat iemand nog 240 uur moet inhalen, die tijd hebben we niet in het onderwijs. [...] En toen hebben we gezegd, die scriptie gaan we niet beoordelen, daar gaat het niet om.”*
- » *“Ik heb gemerkt dat er wel veel discussie over is: de een wil meer dat het een college is dan dat de ander dat wil. Het is niet een kwestie van deficiënties wegwerken, het is ook niet ergens les in geven, het is naar mijn mening meer bepaalde houdingsaspecten bij de leerlingen activeren zodat ze meer kans hebben in het hbo. (...) Een ander knelpunt is het niveau van de beoordeling. Docenten vonden dat het meer een theorieverhaal werd, maar dat is niet primair. Dat is eigenlijk niet de bedoeling. De focus ligt op oriënteren, meer een inspanningsverplichting.”*

Werkproces 3: werkt samen in projectgroepen

Bij de meeste sectorgroepen is werkproces 3 - ‘werkt samen in projectgroepen’ - gekoppeld aan het onderzoek en de (poster)presentatie die ze als groepje moeten doen in het kader van werkproces 2. Een enkele sectorgroep benoemt het ook als belangrijk eigenstandig doel en geeft er specifiek aandacht aan door bijvoorbeeld gebruik te maken van een zogeheten Belbintest om groepsrollen te bepalen, of een scrum-workshop om te bepalen hoe je met elkaar stap voor stap zo’n proces doorloopt.

In het algemeen valt op dat de sectorgroepen wat minder belang hechten aan dit werkproces, met name omdat ze het idee hebben dat in het mbo al voldoende aandacht wordt besteed aan samenwerking en projectmatig werken.

- » *“Dat ze leren samenwerken [...] dat is heel leerzaam. Alleen, dat doen we toch al, we werken al heel projectmatig.”*
- » *“Dat samenwerken, dat hebben ze niet echt... Ja dat doen ze natuurlijk ook al heel veel al. [...] Dus het is niet echt een nieuw dingetje waar je op het hbo voor het eerst kennis mee maakt. Nee, dat is logisch dat je moet samenwerken. Je kan je afvragen of dit werkproces eigenlijk wel zinvol is voor een mbo'er die al half in de praktijk geschoold is”*

Een medewerker van een mbo-instelling geeft aan dat er om die reden ook wordt gekeken naar mogelijkheden om dit werkproces te verbinden met projectmatig werken ten behoeve van andere keuzedelen in het mbo.

- » *“Wij hebben gezegd we bouwen het in in het reguliere projectonderwijs, dan kun je in de normale projecturen studenten op een gegeven moment keuze geven tussen verschillende keuzedelen, zoals ‘Voorbereiding hbo’ of ‘ondernemerschap’. Als je zorgt dat alles projectmatig is, dan kan je ook als docent de verschillende keuzedelen tegelijk aanbieden. Dan maakt het jou niet uit dat je drie projectgroepen hebt die alle drie een ander keuzedeel doen. Dan kun je zeggen, dat maakt mij niet uit, ik kan jullie allemaal begeleiden op projectmatig werken. Dat is een beetje de insteek geweest.”*

Anderen stellen dat dit werkproces ter voorbereiding op het hbo ook niet zozeer gaat om het samenwerken zelf, maar om een reflectie op je eigen rol in een team.

- » *“Als ik kijk naar de achtergrond van werkproces 3, dan gaat het er ook over van, dat je veel meer gaat kijken naar kan je samenwerken? Wat zijn dan je sterke en zwakke punten? Dus dan wordt het eigenlijk meer een soort middel om te kijken hoe je dan in een teamverband kan werken.”*

Dat is ook hoe de meeste sectorgroepen de toetsing van dit werkproces hebben uitgewerkt: in de vorm van een reflectie op de samenwerking, in combinatie met werkproces 4.

Werkproces 4: reflecteert op gedrag en resultaten

Bijna alle sectorgroepen hechten veel belang aan dit werkproces. De sectorgroepen hebben met deze reflectie vooral tot doel dat studenten beter leren reflecteren op hun keuze om al dan niet te gaan studeren in het hbo in het licht van hun eigen kwaliteiten, en op hun beheersing van de verschillende vaardigheden die aan bod zijn gekomen in het keuzedeel.

» *“Na het keuzedeel kunnen ze reflecteren: ik wil naar het hbo, versus: ik vind het niks.”*

» *“Ze presenteren aan elkaar de hbo-competenties waar ze sterk en minder sterk in zijn.”*

De meeste sectorgroepen maken voor dit werkproces gebruik van een portfolio met bijbehorend reflectieverslag en/of een presentatie.

Aanvullend doel: studiehouding en studievaardigheden

Hoewel het niet als expliciet doel is verwoord in de werkprocessen, noemen veel sectorgroepen dat een doel van het keuzedeel ook - of zelfs vooral – het aanleren van een zelfstandige en (pro)actieve houding is, en het werken aan de ontwikkeling van de benodigde studievaardigheden in het hbo, zoals plannen. Sommigen geven aan dit doel ook graag in het Keuzedeel te willen expliciteren, anderen hebben dat al gedaan.

» *“Mbo'ers hebben wel een klein beetje een consumptieve houding: afwachten tot je iets moet doen en dan doe je dat, dat is wat ze gewend zijn. Die zelfstandigheid ontwikkelen om zelf iets aan te pakken, dat willen we graag wat versnellen dat proces.”*

» *“Je moet wel snappen dat je meteen aan moet haken met je planning en met je werk want anders red je het niet. Dat besef zou ik best heel graag bij willen brengen”.*

» *“Wat we hebben toegevoegd is, ook op basis van de Studentlabs en studiebegeleiding: de studievaardigheden. Hoe leer je studeren, leren plannen, mindmaps. Voor studievaardigheden zijn er vier lessen gegeven, maar dit wordt verder niet getoetst”.*

Aanvullend doel: zelfvertrouwen

Een enkele respondent benoemt als doel van het Keuzedeel ook het vergroten van het zelfvertrouwen van mbo-studenten dat het hbo een optie voor ze is en ze het kunnen redden in het hbo.

» *“Ik hoop met recht dat het idee van “dat kan ik niet” dat we dat weggehaald hebben. Dat mensen de schroom overwonnen hebben, dat het dan wat bekender en dus beminder wordt”.*

Overkoepelend doel van het Keuzedeel

Naast het geven van hun reflecties op de specifieke leerdoelen en de wijze waarop sectorgroepen daaraan invulling geven, deelden respondenten ook hun ideeën over het overkoepelende doel van het Keuzedeel. Dat wordt primair gezocht in het versterken van de kansen op studiesucces in het hbo, waarbij ook wel het belang van de instelling in termen van het verbeteren van de instroom in het hbo wordt genoemd. Een belangrijk middel om dat doel te bereiken is volgens respondenten het verbeteren van de samenwerking tussen het mbo en hbo. Het Keuzedeel biedt volgens velen goede mogelijkheden om dit te bewerkstelligen. De verbetering van de samenwerking tussen mbo en hbo wordt daarmee zélf ook een belangrijk doel van het Keuzedeel. Dit wordt onder meer gezocht in het nastreven van meer bewustwording onder mbo-en hbo-docenten van de overstap die mbo-instromers moeten maken (waar komen ze vandaan, waar gaan ze naartoe?) en van meer bewustwording over de wijze waarop studenten het beste kunnen worden begeleid bij die overstap. Een respondent vat dit samen als:

» *“Hbo- en mbo-docenten in contact met elkaar, elkaars leefwereld beter leren kennen, en betere samenwerking mbo/hbo”.*

Opbrengsten van het Keuzedeel volgens betrokkenen

Het is uiteraard nog te vroeg voor betrokkenen om voldoende zicht te hebben op de opbrengsten van het Keuzedeel, zeker op de langere termijn. Maar in de interviews kwamen al wel enkele interessante observaties naar voren over de opbrengsten van het Keuzedeel.

Allereerst ervaren de betrokkenen dat het Keuzedeel studenten helpt bij het maken van hun studiekeuze, zelfs als dat geen expliciet doel was bij de ontwikkeling van het Keuzedeel.

» *“Het feit alleen al dat één student zegt: ik heb nu de keuze gemaakt van X toch naar Y te gaan. Dat alleen al vind ik heel waardevol.”*

» *“Je krijgt terug dat ze een beter beeld hebben van de opleidingen, terwijl, dat niet ons doel was. Want wij hadden zoiets, wij gaan niet die voorlichting geven die ze ergens anders eigenlijk al kunnen halen”.*

Ten tweede benoemen enkele betrokkenen dat studenten dankzij het keuzedeel beter zijn gaan inzien dat het hbo vraagt om hard werken.

» *“De studenten weten nu ik moet gelijk aan de bak, anders gaat het niet lukken. Ze lijken er wat aan gehad te hebben.”*

» *“Hier [hbo] moet je echt in dat studiejaar die 50 punten halen. Dat is veel meer bij ze gaan leven. Ok, ik moet echt aan de bak”. [...] Mijn studenten [zijn] van: het komt wel goed, rustig aan. Maar dat is er nu wel af.”*

Tegelijkertijd vragen sommige respondenten zich af hoe realistisch het beeld is dat het Keuzedeel van het hbo geeft. Een respondent noemt het Keuzedeel een soort ‘proefstuderen XL’ en betwijfelt of studenten daarmee werkelijk een goed beeld krijgen van wat er eigenlijk komt kijken bij studeren in het hbo. Een afweging die in meerdere sectorgroepen terugkwam, is de vraag in hoeverre hbo-standaarden dienen te worden aangehouden in het Keuzedeel. Het Keuzedeel is onderdeel van het curriculum in het mbo, en neemt studenten misschien nog wat meer bij de hand dan in het hbo uiteindelijk gebruikelijk is. Maar dat is wel nodig, ervaren respondenten.

» *“Continu is de afweging geweest: hoe moet je dingen voorschotelen en voorstructureren, of juist niet. Als je niks voorstructureert, dat is juist de bedoeling op het hbo, maar het zijn nog geen hbo’ers dus daar gaat het fout. Ga je te veel voorstructureren dan neem je het initiatief weg en de zelfwerkzaamheid en het ervaren van; In elke bijeenkomst [met docenten] hebben wij het daar wel ergens over [...] Hoe kunnen we toch zo veel mogelijk ze aan het begin al die helderheid geven zonder dat we het helemaal dichtplamuren.”*

Ten derde wijzen verschillende betrokkenen als opbrengst van het Keuzedeel aan dat de angst voor het hbo afneemt en het zelfvertrouwen van studenten groeit.

» *“Studenten zeggen: ik ben niet meer zo bang om naar het hbo te gaan. Omdat ik hier al 18 weken heb gezeten, me eigenlijk al thuisvoel, dat vind ik wel echt een meerwaarde. Ze zijn vaak een beetje angstig. Het helpt ze echt, ook in vaardigheden, maar vooral het gevoel. Het is nu ook makkelijker om naar de open dag te gaan, om iemand aan te spreken, je hebt daar al een keer gelopen, je weet globaal waar je moet zijn, het heeft heel erg de drempel verlaagd”.*

» *“Het zelfvertrouwen van die studenten, die krijgt een enorm boost. Je ziet toch heel snel een stuk groei, vooral dat zelfvertrouwen, dat vind ik kicken”.*

Ook wat betreft de overkoepelende doelen van het Keuzedeel – het versterken van de samenwerking tussen mbo en hbo en daarmee het versoepelen van de overgang van mbo naar hbo – zien of verwachten respondenten positieve resultaten. In sectorgroepen waar mbo- en hbo-docenten samenwerken, wordt geconstateerd dat men elkaars studenten en werkwijze beter leert kennen.

» *“Wij [mbo-docenten] hebben ook een beter beeld van hoe het hbo werkt.”*

» *“En andersom ook. Ik [hbo-docent] begrijp nu beter waar de eerstejaarsstudenten vandaan komen. Ik heb meer inzicht in de diversiteit van studenten.”*

» *“Het levert ook iets op voor begeleidende docenten in het mbo, zij kunnen beter inspelen op het hbo. Als zij weten hoe het er daar aan toe gaat kunnen ze op basis daarvan ook die aansluiting verbeteren.”*

Veel sectorgroepen zijn van plan om de deelnemende studenten te gaan volgen om zicht te krijgen op het verloop van de overgang naar het hbo na het volgen van het Keuzedeel. In termen van de instroom in het hbo hebben sommige betrokkenen al wel gemerkt dat deelname aan het Keuzedeel kan leiden tot een andere studiekeuze of tot het afzien van doorstuderen in het hbo. Anderen verwachten echter geen grote verbeteringen in de instroom en het studiesucces op het hbo, met name omdat niet-verwante doorstromers het sectorspecifieke Keuzedeel mislopen.

» *“Ik denk dat het wel heel goed is dat ze kennismaken met vaardigheden en dat ze zich heel goed oriënteren, van wat wil ik nou doen, dat is allemaal heel goed. Maar bij ons [hbo] is de uitval van de aangrenzende mbo-opleidingen niet veel hoger dan bij havisten. Veel meer bij andere (niet-verwante) mbo-opleidingen, maar die volgen dit keuzedeel niet.”*

Ervaren succesfactoren en knelpunten

Aan alle sectorgroepen is gevraagd welke succesfactoren en knelpunten zij hebben ervaren bij het realiseren van het Keuzedeel. De genoemde succesfactoren en knelpunten laten zich samenvatten langs zeven lijnen:

- Betrokken en gemotiveerde medewerkers
- Facilitering en structurele inbedding
- Motivatie voor deelname
- Hbo-docenten en -locaties
- Inzet van studenten als rolmodellen
- Afstemming en planning tussen instellingen
- Rol Regionaal Netwerk

Succesfactor: betrokken en gemotiveerde medewerkers

Een belangrijke succesfactor die een aantal sectorgroepen uitstralen en benoemen is het gezamenlijke geloof in het keuzedeel en de inzet van betrokken, gemotiveerde medewerkers en docenten, die de wil hebben om met elkaar samen te werken.

- » *“Vanuit deze groep klinkt er geloof dat het echt iets is dat de studenten kan helpen.”*
- » *“We zijn wel een team geworden, dat vind ik wel heel leuk, van allerlei verschillende onderdelen”.*
- » *“Een succesfactor is de goede samenwerking. Samen problemen oplossen.”*
- » *“Het is ook best lastig, we zijn allemaal echt van hele goede wil en we hebben nergens ruzie over gehad, en onze samenwerking was ook hartstikke goed. Maar het is wel ongelofelijk lastig om het voor elkaar te boksen, je moet er echt wel zelf goed gemotiveerd voor zijn.”*

Knelpunt: facilitering en structurele inbedding

De bovengenoemde succesfactor van een sterke betrokkenheid en motivatie, wordt veelal als noodzaak verwoord in verband met een knelpunt dat in alle sectorgroepen wordt genoemd: het ontbreken van (voldoende) facilitering en structurele inbedding in veel instellingen. Men ervaart dat er op bestuurlijk niveau urgentie en draagvlak is, maar dat het Keuzedeel bij (opleidings)management en directies nog lang niet altijd op de agenda of taaktoewijzing staat. Hierdoor is de uitvoering van het Keuzedeel sterk afhankelijk van individuen die zich hier hard voor willen en kunnen maken.

- » *“De besturen zeggen, ja dat moeten we gaan doen. Daarom doen wij dat ook. Wij vinden het ook heel leuk. Daartussen zitten management en directies. En die horen van het bestuur dat het door moet gaan, maar hoe zij dat verder faciliteren, tja, daar hebben wij ook geen invloed op. Maar bij de een zit het hoog op de agenda, bij sommigen niet. Maar daar hebben wij geen contact mee.”*

- » *“De medewerking van mensen op persoonsniveau, daar is niks mis mee. Maar ik heb niet het beeld gekregen dat wat de regio in zijn overleg heeft afgesproken, dat dat ook door heeft gewerkt in een stuk facilitering of afspraken op opleidingsniveau”.*
- » *“Ik denk dat zeker als je kijkt naar het hbo dat het raar is als het zo belangrijk wordt gevonden, dat het zo afhankelijk is van de persoon. En dat als er iemand wegvalt dat er niet automatisch een vervolg is. Dat zie je iedere keer in de afgelopen jaren. Dan komt er weer iemand nieuw en dan gaat het weer even. Zeker bij het hbo heel persoonsgebonden hoe het loopt.”*

Wanneer het niet goed is gelukt om een instelling bij het Keuzedeel te betrekken, lag dit vaak aan een wisseling van individuen, zonder dat de taken duidelijk belegd zijn in de organisatie.

- » *“We hebben geprobeerd iedereen er actief bij te betrekken. [Naam instelling] is ook lang actief betrokken geweest, maar dan zie je dat door wisseling van mensen het contact verwatert.”*

Ook bij de uitvoering van dit onderzoek bleek het soms erg moeilijk om er achter te komen welke instellingen en medewerkers betrokken waren bij welke sectorgroep.

Knelpunt: motivatie voor deelname

Bijna alle sectorgroepen benoemen als knelpunt dat veel studenten niet gemotiveerd waren en de opkomst in de bijeenkomsten laag was.

- » *“De aanwezigheid van studenten loopt af. Aan het einde heb ik zelfs docenten moeten wegsturen”.*

Een belangrijke oorzaak voor de lage opkomst en beperkte motivatie van studenten wordt gezien in de organisatie van de keuzedelen in het mbo. Voor veel studenten was er geen of weinig keuze in welke keuzedelen ze volgden. Sommige mbo-instellingen bieden de keuzedelen aan in configuratie, wat betekent dat studenten bij de keuze voor één keuzedeel, automatisch ook een ander keuzedeel moeten volgen. Bij andere mbo-instellingen is de pilot voor het Keuzedeel Voorbereiding hbo verplicht gesteld voor alle studenten, of konden ze slechts tussen twee keuzedelen kiezen. Het feit dat het Keuzedeel in deze fase nog niet meetelt in de zak-slaagregeling hielp volgens sommige betrokkenheid ook niet voor de motivatie en opkomst van studenten.

» *“Het heet keuzedeel, maar ze kiezen niet. Daardoor is er een groot verschil in motivatie”.*

» *“Het is nu niet verplicht, want het is nog geen onderdeel van het examenprogramma van het mbo. Dat gaat wel gebeuren.”*

Meerdere respondenten hopen of verwachten dat deze knelpunten zullen verdwijnen wanneer het Keuzedeel gaat meetellen voor de zak-/slaagregeling, en naarmate er meer keuzedelen zullen worden aangeboden in het mbo, waardoor studenten echt zelf bewust kunnen kiezen voor het volgen van het Keuzedeel Voorbereiding hbo.

» *“Het duurt gewoon nog 1 à 2 jaar voordat er echt keuzes komen, omdat die keuzedelen nog verder moeten worden ontwikkeld. Landelijk lopen roc's hier zo knel mee, om het organisatorisch weg te zetten. Dat is het hele probleem.”*

» *“Voor studenten die extrinsiek gemotiveerd zijn gaat het helpen als je het moet halen”.*

» *“Dit lijkt heel erg op hoe wij [het hbo] met minoren zijn begonnen. De ene opleiding had er twee, de andere had er geen een. En uiteindelijk is dat best wel een mooi platform geworden [...] Dus ik denk dat dat wel op termijn gaat gebeuren. [...] We staan aan de wieg van iets moois”.*

Sommige betrokkenen merken dat de lage opkomst en motivatie van studenten echter ook samenhangt met de verwachtingen die studenten hebben van het Keuzedeel. Het programma lijkt niet altijd aan te sluiten bij de behoefte van studenten. Zo zien sommige studenten het Keuzedeel alleen als een studiekeuze-oriëntatiemiddel en zijn ze niet (meer) geïnteresseerd in het Keuzedeel wanneer ze al een studiekeuze hebben gemaakt:

- » *“Meestal als ze zich opgeven voor mbo-hbo zijn het er bv. 25 en als we beginnen zijn het er nog maar 20. Dan zeggen ze: Ja, ik heb keuze gemaakt dus ik hoef niet. En dan zeg ik: maar het gaat erom dat je skills krijgt toegereikt, enzø. Je gaat naar masterclasses. Ja, ja, komt wel goed.” (...)* *“Ja, wij merken het nu ook. We hebben een inventarisatie gedaan voor volgend jaar. Studenten kiezen liever verdiepende theoretische keuzedelen dan doorstroom hbo omdat ze zeggen: ik weet het al.”*
- » *“Vorig jaar had iedereen gezegd zoveel mensen komen er, en toen was er de helft (...) En degenen die er zijn, gaan al snel met je in discussie: mevrouw, ik wil dit echt niet doen, moet ik nu blijven? (...) Heel eerlijk, dan heb ik wel zoiets met de tijd en effort die we er in stoppen, haal je het er dan uit?”*

Ook de motivatie van deelnemers die willen doorstromen naar een niet-verwante opleiding vormt bij sommige sectorgroepen een probleem, omdat het programma van het keuzedeel sectoraal is ingevuld.

- » *“Er kwam een enorme diversiteit aan keuzes voor doorstroom. [...] Dus eigenlijk moet eerder iets meer de voorselectie plaatsvinden [...] dat je dan een intrinsieke keuze voor [een keuzedeel van een bepaalde sector] kan maken, dat je dus niet ergens moet zitten, waarvan je denkt hier ga ik nooit iets mee doen. Dat zou ik zelf ook heel vervelend vinden”.*

Andere sectorgroepen weten dit probleem op te lossen door het bieden van maatwerk.

- » *“Ik pas mijn programma daar ook op aan, er is iemand die X wil gaan studeren, dat is een hele ander richting. Dan moet je iets algemeen gaan doen wat voor iedereen nuttig is, maar toch wel een beetje in de richting van de desbetreffende persoon. (...) Ik denk dat alle hbo-opleidingen een rode lijn hebben, en als je op die lijn gaat zitten heeft het nut voor iedereen, maakt niet uit welke studie je gaat doen. Daar ben ik nu mee aan het spelen: wat is nuttig voor die student en voor die student. Maatwerk, aanpassen.”*
- » *“De projectinhoud, dat kunnen docenten zelf verzinnen, maar het gaat erom dat studenten daar een onderzoek, en eigenlijk een kleine basiscriptie moeten schrijven. (...) De casuïstiek komt natuurlijk uit de opleidingen en komt uit de docenten, en daarom maakt het niet uit. Daarom proberen we het generiek te doen. Het maakt niet uit bij welke opleiding je zit. Er is altijd wel een docent die zegt: ik kan er wel een casus voor bedenken. Of je kan een student zelf een casus uit de praktijk laten halen.”*

Anderzijds blijven sommige betrokkenen bezorgd over de opkomst en motivatie van studenten, omdat aanwezigheid en verzuim in het mbo sowieso als een probleem wordt aangemerkt.

Succesfactor: inzet van studenten als rolmodellen

Verschillende sectorgroepen betrekken hbo-studenten - vaak studenten die zelf vanuit het mbo zijn doorgestroomd naar het hbo - bij het programma van het Keuzedeel. In alle gevallen wordt dat ervaren als een succes, met name wat betreft de mogelijkheid om informele gesprekken te voeren en ervaringen te delen.

- » *“Die student-assistent dat viel wel heel goed, bij studenten ook. Want dan kreeg ik wel eens terug, van, ja dat zei dat meisje vorige week nog... Dus dat bleef wel bij ze hangen. Dat vonden ze wel heel interessant.” (...) “Die studenten kunnen heel goed duidelijk maken wat er anders is. Dat is hartstikke leuk.”*
- » *“Het is een succes om studenten in te zetten. Maar niet als coach, maar als rolmodel. (...) Niet coachen, maar ervaringen delen. Bijna alle studenten gaven aan dat ze dat helemaal geweldig vinden.”*

- » *“De informele manier van gesprekken voeren is enorm belangrijk, dat vinden ze fantastisch om van HBO studenten te horen hoe die studie is.”*

Succesfactor: hbo-docenten en hbo-locatie

De sectorgroepen die studenten voor het Keuzedeel (deels) onderwijs laten volgen op een of meerdere hbo-instellingen, uitgevoerd door hbo-docenten, zien dat als belangrijke succesfactor. Studenten hechten meer waarde aan wat een hbo-docent te vertellen heeft.

- » *“Als ze leskrijgen van een mbo-docent, dat vinden ze minder waard dan als ze leskrijgen van een hbo docent, want die mbo-docenten: dat kunnen ze ook op school wel halen, dat is niet bijzonder. Ze komen voor hbo, dus ze willen op niveau worden benaderd en aangesproken en willen echt meemaken hoe dat is op het hbo.”*
- » *“De sfeer en de setting zijn hier [op het hbo] zodanig anders dat de studenten een betere houding hebben. En ga je terug naar je [mbo-]college de schoolbanken in, dan wordt het een gewoon lesje.”*

Knelpunt: afstemming en planning met meerdere instellingen

Hoewel het betrekken van hbo-docenten en het bezoeken van hbo-locaties wordt gezien als succesfactor, benoemen alle sectorgroepen dat juist de afstemming tussen de verschillende hbo- en mbo-instellingen een knelpunt is in de uitvoering. Vaak is men onvoldoende op de hoogte van elkaars planning in de betrokken opleidingen, waardoor activiteiten niet kunnen worden uitgevoerd zoals gepland. Dit knelpunt kwam in meerdere gesprekken en op meerdere manieren naar voren.

- » *“Het is heel ingewikkeld om het goed te programmeren met al die partijen.”*
- » *“Heel veel dagen zijn uitgevallen door extra toelatingsdagen en weet ik wat, dus ik heb ze nu vier weken niet gezien.”*

- » *“Er was even discussie of die vrijdag dan echt al wel vaststond. En toen bleek dat voor instelling X namelijk best wel een probleem te zijn, ook door de stages. Dus toen was het voor hun niet haalbaar om om de week op vrijdag hier met studenten te zijn.”*
- » *“Zij hebben maar 1 student geleverd. Dat kwam ook door roosterproblemen.”*
- » *“Het loopt van semester 1 over naar semester 2 en dan zijn de lokalen nog niet beschikbaar. En dan vergaten we wel eens om de roc-docenten in te lichten wat de lokalen zijn, dan komen studenten hier aan en dan weten studenten niet waar ze naar toe moeten.”*
- » *“We merkten dat er een hele grote belangenverstrengeling kwam met stage. Dus eigenlijk dat de terugkomdagen meer werden gebruikt voor terugkoppeling vanuit stage en niet zozeer werden gebruikt voor het werken aan het portfolio voor het keuzedeel. Dus dan kwamen ze terug bij ons [hbo] en dan waren wij in de veronderstelling dat ze iets hadden gedaan op het mbo, en dan bleek het niet uitgevoerd te zijn.”*

Sommige sectorgroepen kiezen er om deze reden voor om veel ruimte te laten aan de mbo-instellingen om het programma zelf te plannen en het Keuzedeel waar mogelijk zoveel mogelijk te laten aansluiten bij reeds bestaande bilaterale samenwerkingen tussen mbo en hbo.

- » *“Wij hebben het zo georganiseerd dat we [roc's] het onafhankelijk van elkaar invulling kunnen geven. Dat is een kracht.”*
- » *“We hebben alleen gezegd: de omvang is 240 uur, hoe je dat wil inrichten als roc, dat kun je over een heel jaar uitspreiden, dat ze samen komen, of je doet het in 10 weken heel intensief, en dat hangt heel erg af van hoe je programmering is, waar je ruimte hebt in je roosters. Wil je zorgen dat iedereen ermee gaat werken dan moet je het niet dicht tikken want dan zegt iedereen dit past niet in ons curriculum, we verzinnen zelf wel wat.” (...) “Wij doen al uitwisseling met instelling X, dat blijft bestaan. En instelling B doet het samen met instelling D.”*

Knelpunt én succesfactor: regionale samenwerking

De ervaringen met de samenwerking binnen het regionaal netwerk zijn wisselend. Bij veel betrokkenen bleken onduidelijkheden te bestaan over de bestaande samenwerkingsgroepen en de bekleding van rollen en functies binnen het Regionaal Netwerk.

» *“Over dat regionaal overleg, want wat is daarvan de lol of functie?”*

De meerwaarde van samenwerking op regionaal niveau wordt door de meeste betrokkenen onderschreven, maar verschillende betrokkenen zien op dit moment onvoldoende toegevoegde waarde van de bijeenkomsten die binnen het regionaal netwerk worden georganiseerd. De meeste betrokkenen waren echter wel te spreken over de handreiking die door het Regionaal Netwerk mbo hbo Noord-Holland - Flevoland is ontwikkeld ten behoeve van de ontwikkeling van het Keuzedeel.

» *“Vanuit het regionaal netwerk is wel het idee maar er zit helemaal geen geld achter, dan is de effectiviteit ervan al een stuk minder. (...) Ja, de handleiding die gemaakt is is goed, dat is wel een helder stuk waar mensen hun voordeel mee hebben.”*

» *“Het competentiehandboek. Dat was wel een handig ding hoor [...] maar dat is het enige (...) Misschien is het iets te pril”.*

Sommigen opperen dat het beter werkt om niet alles te willen vastleggen wanneer je in regionaal verband samenwerkt. Het gaat erom met elkaar een aantal kaders vast te stellen, en daarbinnen instellingen voldoende vrijheid van inrichting te bieden.

» *“We hebben gemerkt, je bent geneigd om alles vast te leggen, maar juist omdat het regionaal is, is dat je het openhoudt waardoor iedereen zijn eigen smaak eraan kan geven. De borging, de structuur hebben we met z'n allen vastgelegd en de normering en hoe het beoordeeld wordt, dus daar kunnen we niet aan tornen, maar hoe je 'm inricht, dat is vrijheid van de onderwijsinstellingen. (...) Die gezamenlijke kwaliteitsborging is een meerwaarde.”*

Meerdere respondenten ervaren dat de samenwerking met alle beoogde partijen in de regio nog niet altijd voldoende van de grond is gekomen. Sommige instellingen geven niet thuis.

» *“Dus de samenwerking vanuit het regionale netwerk, dat was de bedoeling maar daar is niks van gekomen vanuit andere partijen”.*

» *“Die instelling zat nooit aan tafel. Die doen het gewoon niet.”*

Om die reden vragen sommige betrokkenen, mede vanuit het oogpunt van de eerdergenoemde organisatorische knelpunten, zich hardop af of het wel altijd wenselijk en mogelijk is om echt met alle regionale partijen samen te willen werken bij een Keuzedeel.

» *“Die hbo’s zullen nu ook van alle kanten op zich af zien komen van: mijn god, iedereen wil nu workshops, hoe gaan we dat doen?”*

» *“Je hebt ook nog instelling A, instelling B, en instelling C. Die vallen in ons aandachtsgebied, die komen niet. Hoe gaan we dat nog beheersen met elkaar met meer partijen?”*

4. Opbrengstenevaluatie onder deelnemende studenten

Aan deelnemende studenten aan het Keuzedeel Voorbereiding hbo is bij de start van het Keuzedeel gevraagd naar hun studiekeuze, hun verwachtingen van het verloop van de overstap naar het hbo, hun inschatting van de kennis en vaardigheden die nodig zijn om succesvol te kunnen studeren in het hbo, hun beheersing van deze kennis en vaardigheden en hun leerwensen om deze kennis en vaardigheden verder te ontwikkelen aan de hand van het Keuzedeel. In de nameting van het Keuzedeel zijn deze vragen opnieuw gesteld, waarbij tevens is gevraagd of ze hebben ervaren of ze de betreffende kennis en vaardigheden verder hebben kunnen ontwikkelen aan de hand van het Keuzedeel. Tot slot zijn enkele algemene evaluatieve vragen over het Keuzedeel gesteld.

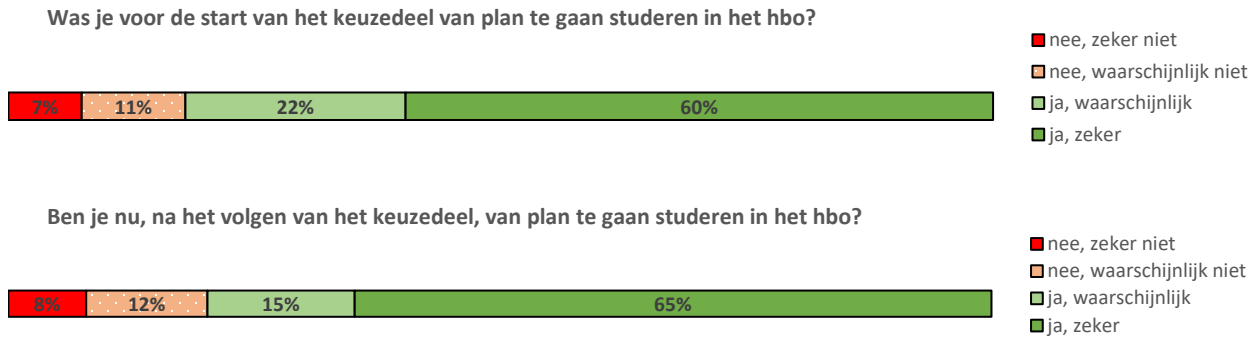
Keuze voor het hbo

Bij aanvang van het onderzoek werd er vanuit gegaan dat alle studenten die deelnemen aan het Keuzedeel Voorbereiding hbo hiervoor hebben gekozen omdat zij van plan zijn om door te studeren in het hbo. Uit de interviews met betrokkenen kwam echter naar voren dat niet alle studenten een keuze hadden in welke keuzedelen ze volgden. Daardoor kon het voorkomen dat deelnemers van het keuzedeel Voorbereiding hbo niet zelf hadden gekozen voor deelname aan het Keuzedeel, en ook helemaal niet voornemens waren om naar het hbo te gaan. In de nameting is daarom alsnog aan studenten gevraagd of ze voor de start van het keuzedeel van plan waren te gaan studeren in het hbo en hoe ze daar na het volgen van het keuzedeel over dachten.

Uit de antwoorden blijkt dat maar liefst 18 tot 20% van de onderzochte deelnemers aan het Keuzedeel zowel voorafgaand als na het volgen van het Keuzedeel zeker of waarschijnlijk niet van plan is om te gaan studeren in het hbo. Omdat er sprake is van tussentijdse uitval van studenten uit de programma's (zie hoofdstuk 2), is het aannemelijk dat het aandeel deelnemers dat bij de start van het keuzedeel niet van plan was om te gaan studeren in het hbo nog groter was.

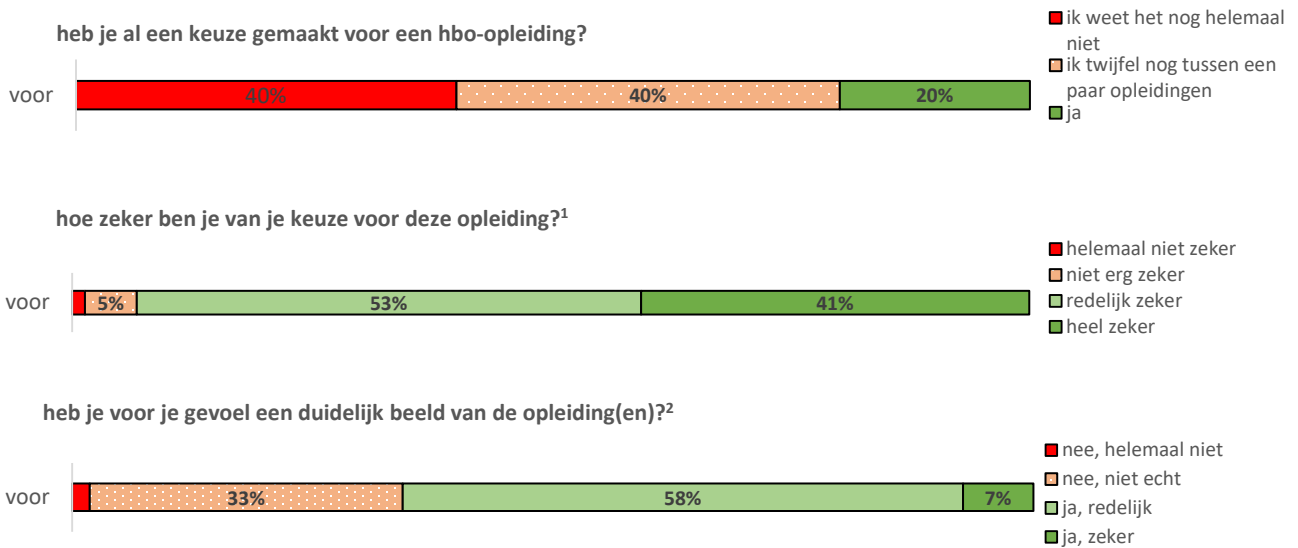
De meerderheid van de respondenten (60-65%) geeft aan dat ze zowel bij de start als na het keuzedeel zeker van plan zijn om te gaan studeren in het hbo. Het verschil daartussen is niet significant, wat impliceert dat het Keuzedeel studenten niet vaak van gedachten heeft doen veranderen. We moeten echter voorzichtig zijn met de interpretatie van dit geringe verschil, omdat we het voornemen om te studeren in het hbo niet bij de start van het Keuzedeel hebben gemeten, maar enkel met terugwerkende kracht.

Er zijn enkele significante verschillen gevonden tussen sectorgroepen in de mate waarin studenten voor en na het keuzedeel van plan zijn te gaan studeren in het hbo. Het lijkt erop dat bij de sectorgroepen waar de deelname aan het keuzedeel Voorbereiding hbo minder vaak een eigen keuze bleek te zijn, ook minder deelnemers daadwerkelijk van plan zijn om te gaan studeren in het hbo.

Studiekeuze

Bij de start van het keuzedeel geeft slechts 20% aan al een keuze te hebben gemaakt voor een hbo-opleiding. Degenen die al een keuze hebben gemaakt, zijn daar al (redelijk) zeker van. De meerderheid van de deelnemers die al een keuze hebben gemaakt of nog twijfelen tussen een paar opleidingen, heeft bij de start van het keuzedeel al wel het gevoel dat ze een redelijk tot goed beeld hebben van de opleidingen. Er zijn enkele significante verschillen tussen sectorgroepen gevonden in het aandeel deelnemers dat al een studiekeuze heeft gemaakt en dat een duidelijk beeld heeft van de opleiding(en). Daarbij valt op dat met name in de sectoren zorg & welzijn en handel & economie studenten nog geen duidelijk beeld hebben van de opleiding(en) die ze overwegen te volgen, waar bij bestuur & recht en sport & bewegen juist meer duidelijkheid wordt ervaren door studenten.

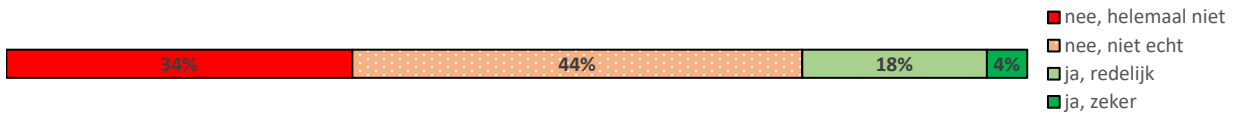

¹Deze vraag is alleen gesteld aan respondenten die aangaven al een keuze te hebben gemaakt voor een hbo-opleiding;

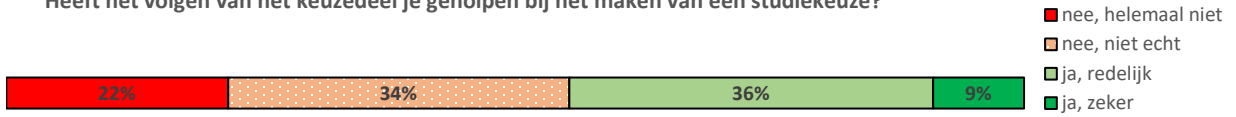
²Deze vraag is alleen gesteld aan respondenten die aangaven al een keuze te hebben gemaakt voor een hbo-opleiding of nog twijfelen tussen een paar opleidingen.

Na afloop van het Keuzedeel hebben studenten significant vaker een keuze gemaakt (inmiddels een ruime meerderheid), zijn ze zekerder van die keuze en hebben ze een beter beeld van de opleiding(en) dan bij de start van het keuzedeel. We weten daarmee echter nog niet of het Keuzedeel ook daadwerkelijk heeft bijgedragen aan dit verschil. Studenten hebben zich in de tussentijd immers ook op andere manieren kunnen oriënteren op het hbo, en ook de factor tijd kan een rol spelen in het doorlopen van het studiekeuzeprocess. Volgens de meeste respondenten heeft het Keuzedeel hun beeld van de opleidingen niet veranderd. Een deel van de studenten (45%) geeft wel aan dat het Keuzedeel hen geholpen heeft bij het maken van een studiekeuze, en 12% van de deelnemers geeft aan dat hun studiekeuze ook daadwerkelijk is veranderd door het volgen van het Keuzedeel. Er zijn hierin geen significante verschillen tussen sectorgroepen.

Is je beeld van de opleiding(en) van je keuze veranderd door het volgen van het keuzedeel?

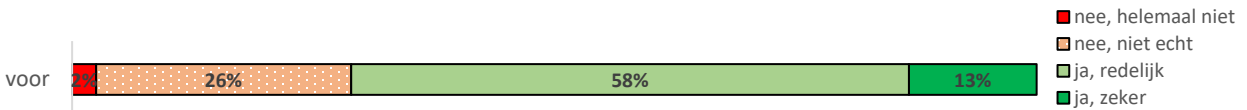
Heeft het volgen van het keuzedeel je geholpen bij het maken van een studiekeuze?

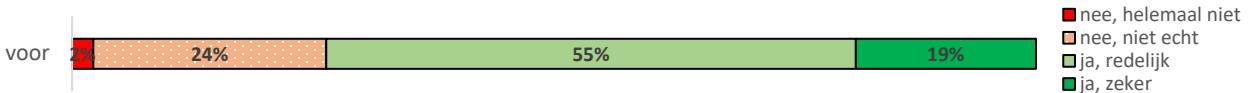
De overstap naar het hbo

De meerderheid van de deelnemers aan het Keuzedeel heeft bij de start al het gevoel een (redelijk) duidelijk beeld te hebben van wat studeren in het hbo inhoudt, en van wat er van ze verwacht wordt in het hbo.

heb je voor je gevoel een duidelijk beeld van wat studeren in het hbo inhoudt?

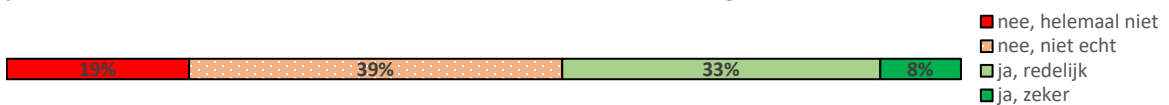

Is voor jou duidelijk wat er van je verwacht wordt in het hbo?

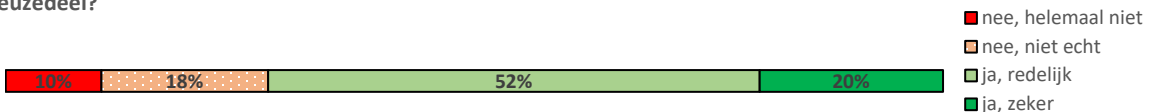

Na afloop van het Keuzedeel is zowel het beeld van wat studeren in het hbo inhoudt als van wat het hbo van ze verwacht significant verbeterd. De meerderheid van de deelnemers geeft desgevraagd zelf aan dat door het volgen van het Keuzedeel duidelijker is geworden wat het hbo van ze verwacht, maar dat hun beeld van wat studeren in het hbo inhoudt niet veranderd is door het Keuzedeel.

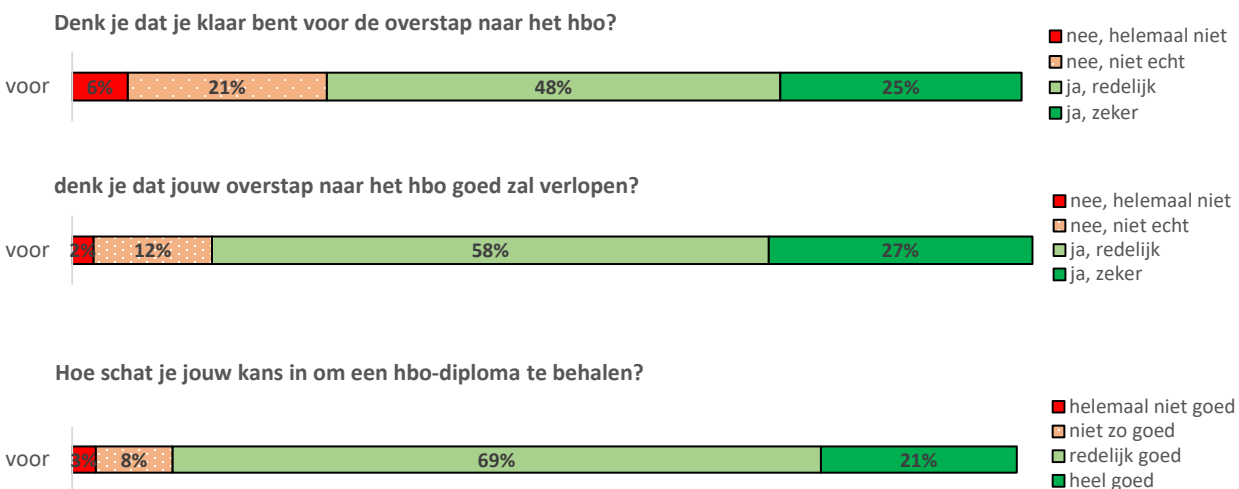
Is jouw beeld van wat studeren in het hbo inhoudt veranderd door het volgen van het keuzedeel?

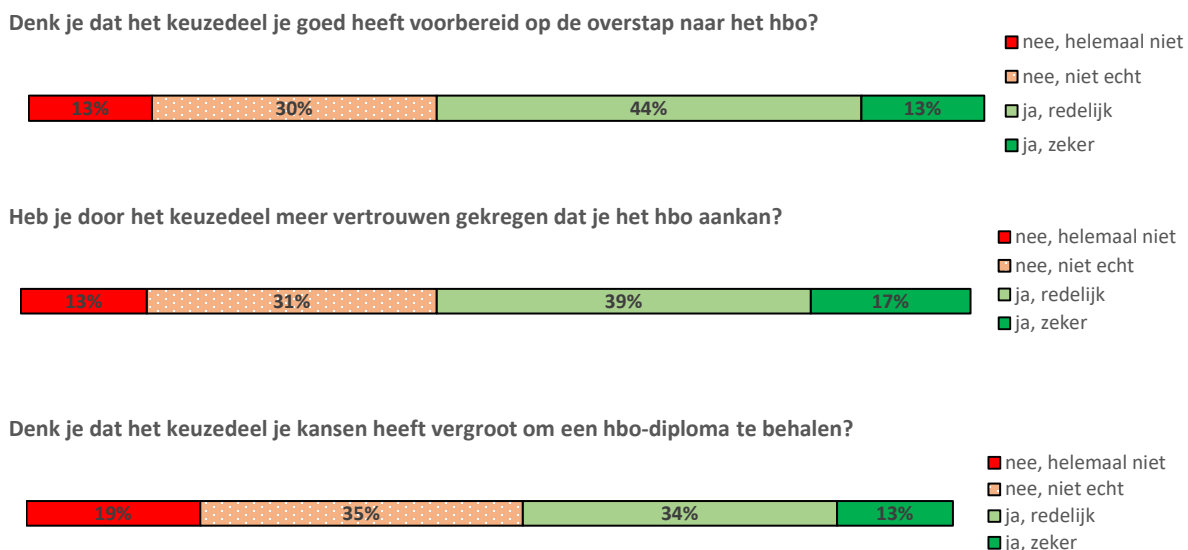
Is voor jou duidelijker geworden wat er van je verwacht wordt in het hbo door het volgen van het keuzedeel?

Bij de voormeting voelde de meerderheid van de studenten zich al klaar voor de overstap en schatten ze hun kansen op het hbo goed in.

Een kleine meerderheid van de deelnemers geeft na afloop van het Keuzedeel aan dat het Keuzedeel ze goed heeft voorbereid op de overstap naar het hbo, dat ze dankzij het Keuzedeel meer vertrouwen hebben gekregen dat ze het hbo aankunnen, en dat hun kansen op een hbo-diploma zijn vergroot. De inschatting van hun kansen in het hbo zijn ten opzichte van de voormeting echter niet significant toegenomen. Bij de voormeting waren deelnemers immers ook al erg positief over hun kansen in het hbo.

Bij alle sectorgroepen is eenzelfde patroon zichtbaar, al zijn er op een aantal punten wel significante verschillen. Het grootste verschil komt naar voren bij de vraag in hoeverre het Keuzedeel studenten goed heeft voorbereid op de overstap naar het hbo. Hoewel gemiddeld genomen 57% van de deelnemers aangeeft dat het Keuzedeel hen redelijk tot goed heeft voorbereid op de overstap naar het hbo, zit er een aanzienlijk verschil tussen sectorgroepen.

Benodigde kennis en vaardigheden in het hbo

Bij de start van het Keuzedeel kregen de deelnemers kennis en vaardigheden voorgelegd die van pas kunnen komen bij het studeren in het hbo. Van elk kenmerk werd gevraagd aan te geven:

- hoe belangrijk het volgens de respondent is dat je dit beheerst om succesvol te kunnen studeren in het hbo
- hoe goed de respondent voor zijn of haar gevoel deze kennis of vaardigheid beheerst
- in hoeverre de respondent deze kennis of vaardigheid verder wil ontwikkelen aan de hand van het Keuzedeel Voorbereiding hbo

Na afloop van het Keuzedeel kregen de deelnemers dezelfde kennis en vaardigheden, waarbij werd gevraagd:

- hoe belangrijk het volgens de respondent is dat je dit beheerst om succesvol te kunnen studeren in het hbo
- hoe goed de respondent voor zijn of haar gevoel deze kennis of vaardigheid beheerst
- in hoeverre de respondent deze kennis of vaardigheid verder heeft ontwikkeld aan de hand van het Keuzedeel

De figuur op de bladzijdes hierna geeft weer hoe de deelnemers bij de start van het Keuzedeel het belang (linkerkolom) en hun eigen beheersing (rechterkolom) van de genoemde kennis en vaardigheden inschatten. De meerderheid van de studenten verwacht dat alle vaardigheden, met uitzondering van rekenen, heel erg belangrijk zijn om succesvol te studeren in het hbo. De vaardigheden waaraan ze het meeste belang toekennen zijn plannen, correct Nederlands schrijven, zelfstandig werken, verslagen maken, informatie zoeken en verwerken, en vakkennis.

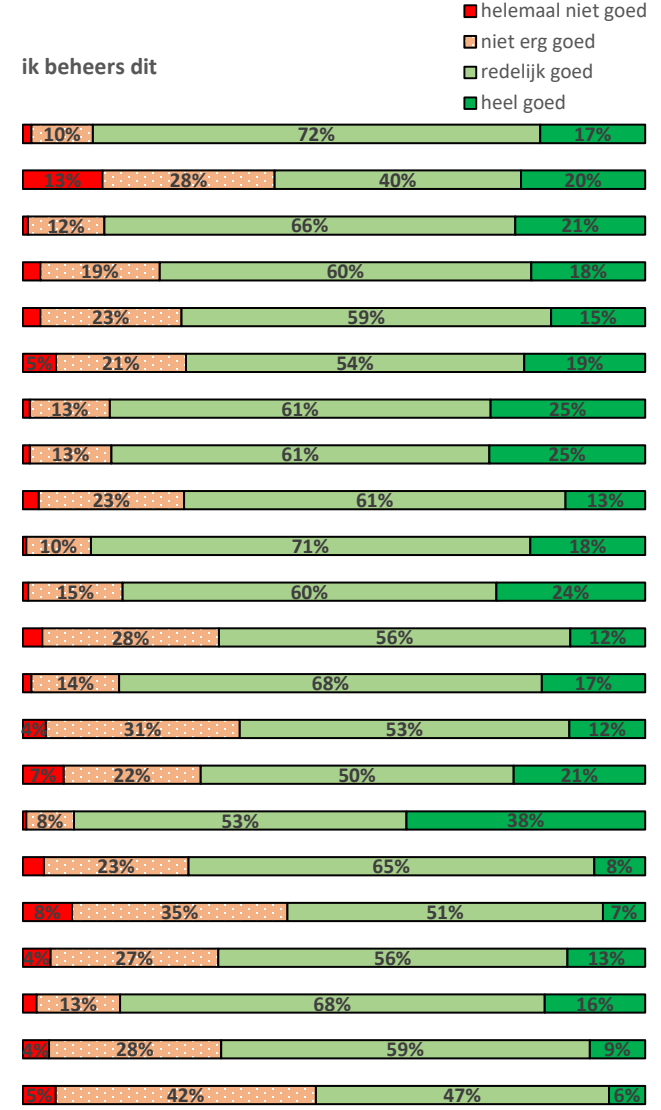
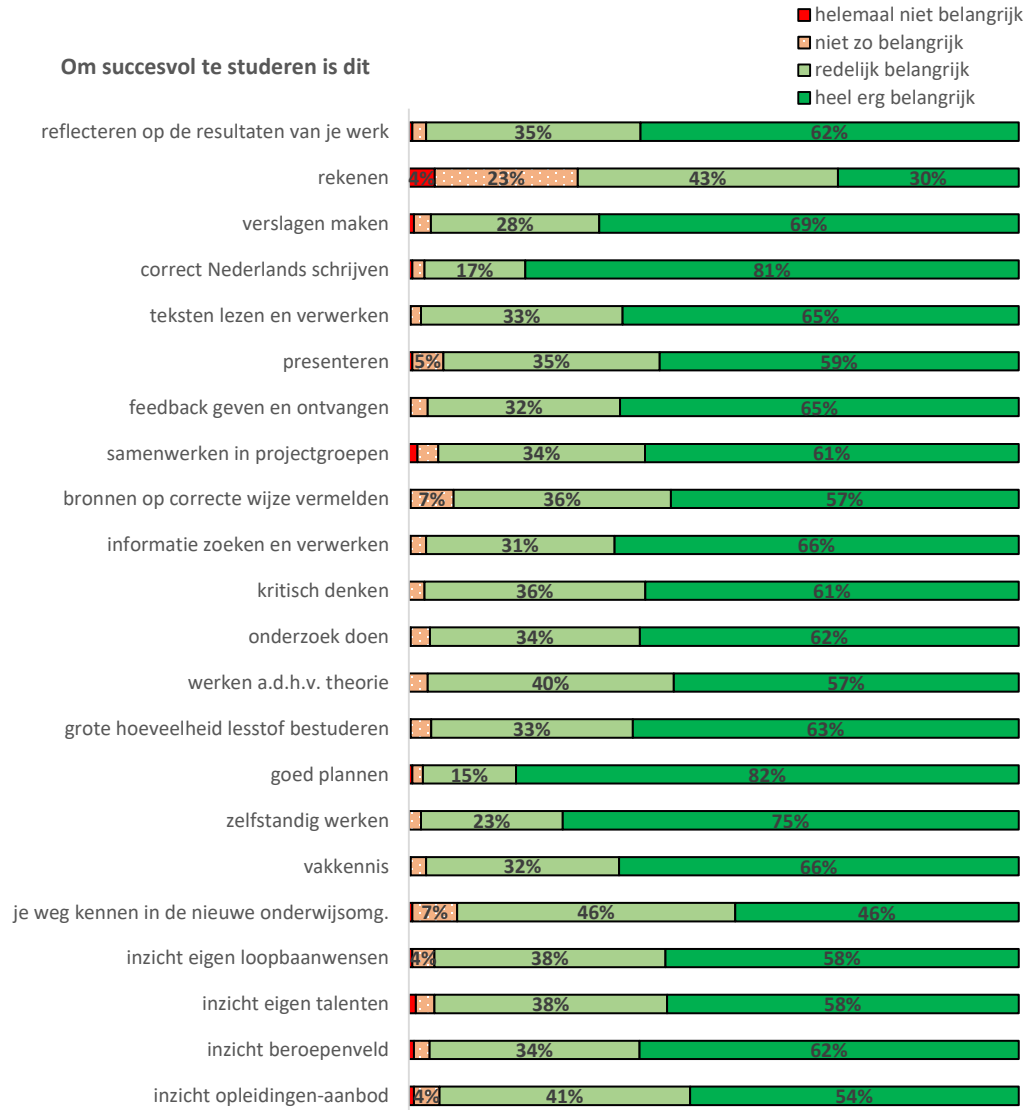
Studenten zijn over het algemeen positief over hun beheersing van de genoemde kennis en vaardigheden. De meerderheid geeft aan deze kennis en vaardigheden redelijk tot heel goed te beheersen. Het meest positief zijn ze over hun beheersing van zelfstandig werken, reflecteren op de

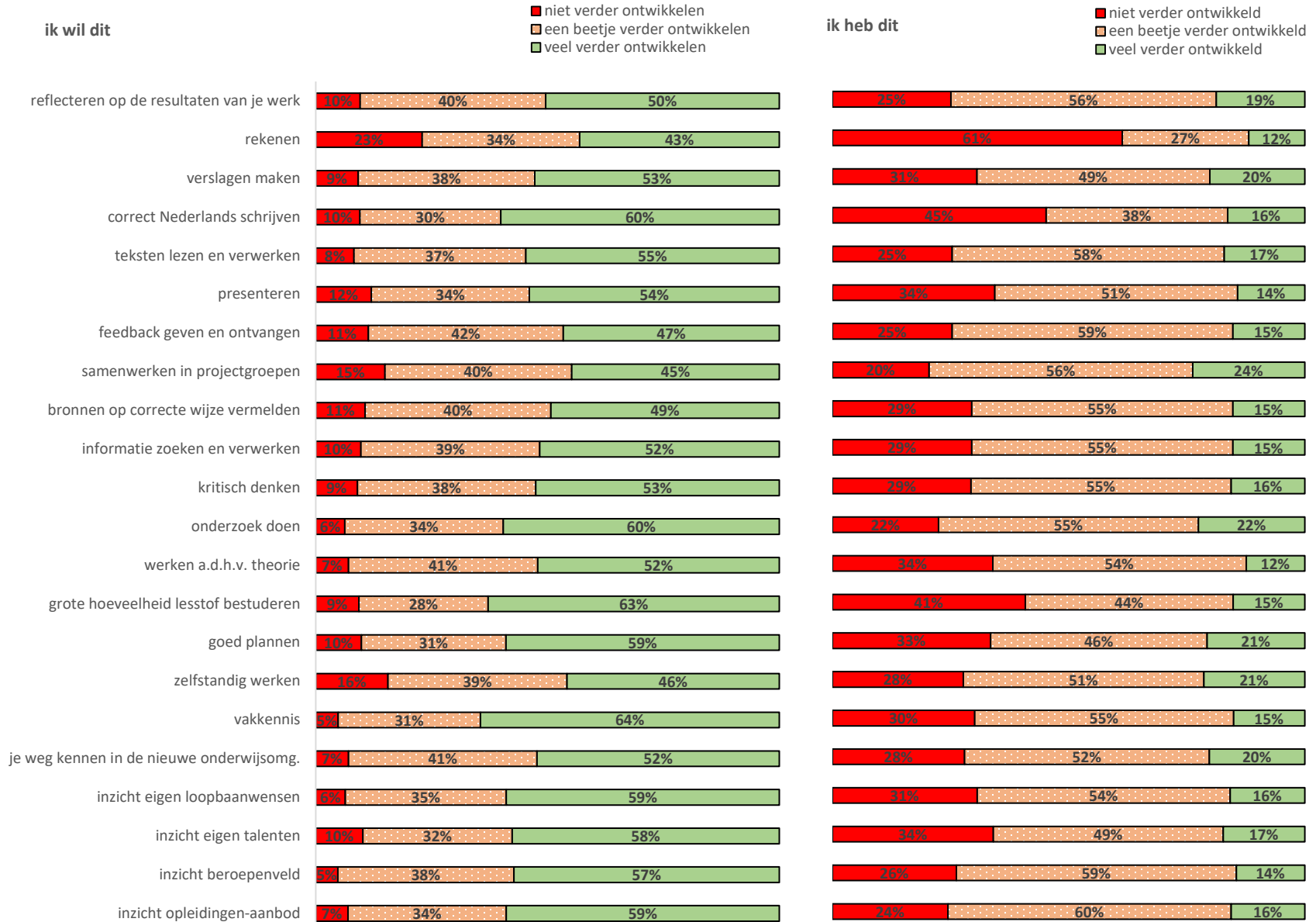
resultaten van je werk, verslagen maken, feedback geven en ontvangen, samenwerken in projectgroepen, en informatie zoeken en verwerken. Het minst positief zijn ze over hun beheersing van rekenen, inzicht in het opleidingsaanbod, beroepenveld en de eigen loopbaanwensen, de weg kennen in de nieuwe onderwijsomgeving (wie, wat, waar), grote hoeveelheid lesstof bestuderen, en onderzoek doen. Tussen de sectorgroepen zijn verschillen waarneembaar in de inschatting van studenten van hun beheersing van kennis en vaardigheden.

De volgende figuur op de bladzijde erna laat zien welke ontwikkelwensen de deelnemers hadden met betrekking tot deze kennis en vaardigheden bij de start van het Keuzedeel, en in hoeverre ze deze kennis en vaardigheden uiteindelijk in hun ervaring hebben ontwikkeld aan het eind van het Keuzedeel. Bij de start van het Keuzedeel hoopten de meeste deelnemers alle genoemde kennis en vaardigheden een beetje of veel verder te ontwikkelen. Uitschieters zijn vakkennis, grote hoeveelheid lesstof bestuderen, correct Nederlands schrijven en onderzoek doen. Na afloop geven de deelnemers aan vooral de vaardigheden om onderzoek te doen, te werken in projectgroepen, de weg te leren kennen in de nieuwe onderwijsomgeving (wie, wat, waar) en zelfstandig te werken te hebben ontwikkeld in het Keuzedeel. De verschillen die hierin werden gevonden tussen sectorgroepen zijn herleidbaar tot het verschil in accent dat de verschillende sectorgroepen leggen bij de invulling van het Keuzedeel.

Uit aanvullende analyses waarin de inschatting van het belang en hun beheersing van de kennis en vaardigheden na afloop van het Keuzedeel worden vergeleken met die bij de start van het Keuzedeel, valt op dat studenten het belang van verschillende vaardigheden na afloop van het Keuzedeel significant lager inschatten. Na het volgen van het Keuzedeel schatten de deelnemers in dat de volgende kennis en vaardigheden minder belangrijk zijn om succesvol te studeren in het hbo dan dat ze bij de start dachten: zelfstandig werken, feedback geven en ontvangen, inzicht in de eigen loopbaanwensen, de weg kennen in de nieuwe onderwijsomgeving (wie, wat, waar), het lezen en verwerken van teksten en goed plannen.

De beheersing van een aantal vaardigheden is wel significant toegenomen. Na afloop van het Keuzedeel zijn deelnemers significant vaker positief over hun inzicht in het opleidingsaanbod in het hbo, het beroepenveld waarvoor ze worden opgeleid, hun eigen talent en loopbaanwensen, het kennen van de weg in de nieuwe onderwijsomgeving (wie, wat, waar), het lezen en verwerken van teksten, plannen, het bestuderen van een grote hoeveelheid lesstof, onderzoek doen, het vermelden van bronnen op correcte wijze, presenteren, rekenen en vakkennis.

Aan de respondenten is gevraagd of er nog vaardigheden in de lijst ontbraken die zij belangrijk achtten om succesvol te studeren in het hbo en graag zouden willen ontwikkelen. Vaardigheden die door enkele studenten zijn opgeschreven, zijn: communiceren, discipline (zich houden aan een planning en huiswerk op tijd maken), motivatie, doorzettingsvermogen, zich concentreren, Engels en stressbestendigheid.

Evaluatie van het Keuzedeel

In de interviews kwam naar voren dat er aanzienlijke verschillen bestaan tussen de sectorgroepen in de intensiteit (bv. het aantal bijeenkomsten) van het Keuzedeel. Dat zien we ook terug in de vraag aan studenten hoeveel uren les en hoeveel uren ze buiten de lestijden hebben besteed aan het Keuzedeel. Over het algemeen vindt de meerderheid het aantal bijeenkomsten van het Keuzedeel precies goed.

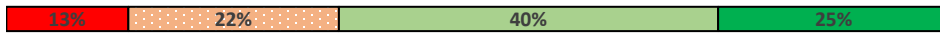
	Totaal gemiddeld	Sectorgroep met laagste gemiddelde	Sectorgroep met hoogste gemiddelde
Uren les	41	20	82
Uren besteed aan Keuzedeel buiten lestijden	12	9	26

Wat vond je van het aantal bijeenkomsten van het keuzedeel?

De meerderheid van de deelnemers vond het doel, de opdrachten, de criteria, en de tijd en plaats van het Keuzedeel duidelijk. Ook sloot het onderwijs volgens de meeste studenten goed aan op de opdrachten. Tegelijkertijd was ongeveer een kwart van de deelnemers over deze zaken nog niet tevreden.

Was voor jou duidelijk wat het doel was van het keuzedeel?

- nee, helemaal niet
- nee, niet echt
- ja, redelijk
- ja, zeker

Was voor jou duidelijk wanneer je waar moest zijn voor het volgen van het keuzedeel?

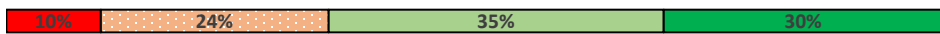
- nee, helemaal niet
- nee, niet echt
- ja, redelijk
- ja, zeker
- niet van toepassing

Was voor jou duidelijk welke opdrachten je moest doen om het keuzedeel af te kunnen sluiten?

- nee, helemaal niet
- nee, niet echt
- ja, redelijk
- ja, zeker
- niet van toepassing

Was voor jou duidelijk waaraan de opdrachten moesten voldoen? (criteria)

- nee, helemaal niet
- nee, niet echt
- ja, redelijk
- ja, zeker
- niet van toepassing

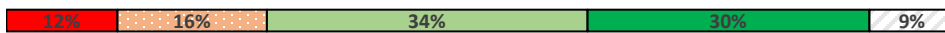
Bereidde het onderwijs je goed voor op het maken van de opdrachten?

- nee, helemaal niet
- nee, niet echt
- ja, redelijk
- ja, zeker
- niet van toepassing

Wanneer het onderwijs (deels) plaatsvond op een hbo-locatie, werd dat door de meerderheid van de deelnemers gezien als een pluspunt. Respondenten zijn ook positief wanneer het onderwijs (deels) verzorgd werd door hbo-docenten.

Wat het voor jou een pluspunt dat (een deel van) het onderwijs plaatsvond op een hbo-locatie?

- nee, helemaal niet
- nee, niet echt
- ja, redelijk
- ja, zeker
- niet van toepassing

Was het voor jou een pluspunt dat (een deel van) het onderwijs werd verzorgd door docenten van het hbo?

- nee, helemaal niet
- nee, niet echt
- ja, redelijk
- ja, zeker
- niet van toepassing

Bij sectorgroepen waar studenten bovengenoemde zaken minder duidelijk vonden, was het gemiddelde rapportcijfer dat ze aan het Keuzedeel gaven ook lager. Het gemiddelde rapportcijfer varieert per sectorgroep tussen een 5,8 en een 6,7, met een gemiddelde van een 6,3.

Ook het percentage deelnemers dat het Keuzedeel zou aanraden aan anderen verschilt tussen sectorgroepen. Gemiddeld genomen zou 60% van de deelnemers anderen het Keuzedeel aanraden, maar bij de ene sectorgroep gaat het om 45% van de deelnemers, terwijl bij een andere sectorgroep 78% van de deelnemers het Keuzedeel zou aanraden. Hierbij moet opnieuw in ogenschouw worden genomen dat het Keuzedeel in sommige sectoren niet altijd vrijwillig werd gevolgd door respondenten. Ook moet er bij de interpretatie van deze percentages rekening mee worden gehouden dat er tussentijds deelnemers zijn uitgevallen, wier mening over het Keuzedeel niet kon worden bevraagd in de eindmeting. Het is aannemelijk dat uitvallers in de meeste gevallen eerder negatief dan positief zullen oordelen over het Keuzedeel.

Tot slot is aan de deelnemers door middel van een open vraag gevraagd waarom ze het Keuzedeel wel en waarom niet zouden aanraden aan anderen. De meestgenoemde redenen om het Keuzedeel aan te raden aan anderen waren:

- inzicht verkrijgen in wat het hbo inhoudt
- inzicht verkrijgen in de opleidingen en een goede studiekeuze kunnen maken
- leerzaamheid, bv. door het leren onderzoeken of het leren maken van verslagen

De meestgenoemde redenen om het Keuzedeel niet aan te raden zijn samen te vatten als:

- onvoldoende verdieping
- te weinig leren
- niet zelf kunnen kiezen bij welke opleidingen het Keuzedeel wordt gevolgd, waardoor het niet is aan te raden voor studenten die een andere opleiding willen gaan doen, of die überhaupt niet naar het hbo willen
- slechte organisatie en onduidelijkheid

5. Conclusie en aanbevelingen

Het Keuzedeel Voorbereiding hbo bereidt mbo-studenten voor op de overstap naar het hbo. Aan de hand van het Keuzedeel oriënteren studenten zich op hbo-opleidingen en -beroepen, en werken zij aan de ontwikkeling van competenties die nodig zijn om succesvol in het hbo te kunnen studeren. De mbo- en hbo-instellingen in het Regionaal Netwerk mbo-hbo Noord-Holland – Flevoland bieden het Keuzedeel door middel van sectorspecifieke programma's aan. De sectorgroepen geven elk op hun eigen manier invulling aan het Keuzedeel, waarbij verschillend accent wordt gelegd op de vier centrale werkprocessen die het Regionaal Netwerk onderscheidt. Ook zijn er verschillen in onder meer de planning en organisatie, locatie, activiteiten, uitvoerders en beoordelingscriteria. Daarmee is een rijkheid aan uitwerkingen en ervaringen opgedaan, die benut kan worden om succesfactoren en knelpunten te identificeren en van elkaar te leren. Tot besluit van dit rapport worden daarom enkele centrale bevindingen op een rijtje gezet, waarbij op basis van deze bevindingen enkele aanbevelingen worden geformuleerd. Deze aanbevelingen zijn bedoeld als handreiking bij de verdere ontwikkeling van het Keuzedeel Voorbereiding hbo.

Invulling van het Keuzedeel

De vier werkprocessen vormen voor alle sectorgroepen de basis bij de invulling van het Keuzedeel. Wel zijn duidelijke verschillen zichtbaar in de nadruk die wordt gelegd op de verschillende werkprocessen. Deze verschillen in nadruk zien we terug in de evaluatie door studenten van de mate waarin zij bepaalde kennis en vaardigheden hebben ontwikkeld in het Keuzedeel.

Opvallend is dat sommige sectorgroepen bij de vertaling van werkproces 1 (oriënteert zich op hbo-opleidingen en beroepen) veel nadruk leggen op de oriëntatie op hbo-opleidingen ten behoeve van het maken van een studiekeuze, waar anderen het studiekeuzeprocess nu juist níét als doel van het Keuzedeel zien, en binnen dit werkproces veel meer inzetten op de voorbereiding op de werkwijze in het hbo. Ook studenten hebben weleens het beeld dat als ze eenmaal hebben gekozen voor een bepaalde opleiding, het volgen van het Keuzedeel niet meer nodig is of niets meer toevoegt.

Bij werkproces 2 (zoekt, selecteert en analyseert informatie ten behoeve van een studie-opdracht) leeft bij verschillende sectorgroepen de vraag in hoeverre dit werkproces beoogt bepaalde onderzoeksvaardigheden al echt aan te leren, of dat het vooral gaat om het opdoen van ervaring met de meer onderzoeksgesichte werkwijze in het hbo, als oriëntatie op het hbo.

Over de waarde van werkproces 3 (werkt samen in projectgroepen) bestaat wat twijfel bij sectorgroepen: niet omdat zij twijfelen aan het belang van goed kunnen samenwerken en projectmatig werken in het hbo, maar omdat zij vinden dat dát nu juist iets is wat studenten in het mbo al veel doen. Tegelijkertijd zijn er verschillende andere hbo-studievaardigheden die op dit moment niet in de werkprocessen zijn geëxpliciteerd, maar die volgens meerdere betrokkenen wel meer aandacht behoeven. Daarbij wordt onder meer gedacht aan het beter leren plannen en zelfstandig werken.

Over het belang van werkproces 4 (reflecteert op gedrag en resultaten) bestaat weinig twijfel bij de sectorgroepen. Zij gebruiken dit werkproces in veel gevallen om studenten te laten reflecteren op hun studiekeuze en op hun beheersing van de vaardigheden die nodig zijn om succesvol te kunnen studeren in het hbo.

De sectorgroepen ervaren dat het verzorgen van onderwijs op de hbo-locatie zelf door hbo-docenten helpt om een 'echte' kennismaking met het hbo te realiseren, die ook door deelnemers wordt gewaardeerd. Ook de inzet van hbo-studenten die zelf uit het mbo zijn doorgestroomd wordt door deelnemers duidelijk gewaardeerd.

Op basis van deze bevindingen kunnen een aantal aanbevelingen worden geformuleerd:

- **Schep helderheid over het relatief gewicht en doel van werkproces 1.** Het Keuzedeel lijkt door sommige potentiële deelnemers en uitvoerders primair als een studiekeuzetraject te worden gezien. Hierdoor ontstaat overlap met andere studiekeuzeactiviteiten en twijfelen studenten die hun opleidingskeuze al gemaakt hebben aan de meerwaarde van het Keuzedeel. Aanbevolen wordt het Keuzedeel breder in te steken als voorbereiding op het hbo, die ook relevant is voor studenten die hun opleidingskeuze al hebben gemaakt. Reflectie op de studiekeuze kan in verschillende programma-onderdelen een plaats krijgen: zie de aanbeveling 'verbind werkprocessen waar mogelijk met elkaar'.
- **Accentueer in het Keuzedeel de voorbereiding op de manier van werken in het hbo.** Breid daartoe werkproces 3 uit naar meer en andere hbo-studievaardigheden, waarbij meer accent komt te liggen op studiehouding en vaardigheden die in het mbo minder aan bod zijn gekomen. Doorgestroomde mbo-studenten kunnen vaak feilloos uitleggen waar zij in het hbo tegenaan liepen en op welke punten dus meer voorbereiding wenselijk is.

- **Overweeg om het Keuzedeel consequent in te steken als kennismaking met het hbo.** Dit impliceert dat studenten niet worden beoordeeld op de beheersing van kennis en vaardigheden op hbo-niveau, maar op hun reflectie op hun beheersing van de benodigde kennis en vaardigheden. Dit verschil is met name relevant voor de invulling die wordt gegeven aan werkproces 2.
- **Verbind werkprocessen waar mogelijk met elkaar.** Met name de oriëntatie op hbo-opleidingen en – beroepen (werkproces 1) kan worden verbonden met werkproces 2 (bv. onderzoeken van de opleidings- en beroepsmogelijkheden in een bepaalde sector) en werkproces 3 (bv. reflecteren op de aansluiting tussen de eigen interesses en aanleg en de gemaakte opleidingskeuze). Op die manier kan reflectie op de studiekeuze structureel worden ingebed in het Keuzedeel, zonder dat het maken van de studiekeuze zelf het centrale doel van het Keuzedeel vormt.
- **Laat studenten tijdens het Keuzedeel zoveel mogelijk kennismaken met het hbo zelf,** door onderwijs te verzorgen op de hbo-locatie, met inzet van hbo-docenten en van hbo-studenten die zelf zijn doorgestroomd vanuit het mbo.

Uitvoering van het Keuzedeel

Het Keuzedeel biedt een platform voor samenwerking tussen mbo- en hbo-instellingen om de overgang van mbo naar hbo voor studenten te versoepelen. Betrokkenen zijn enthousiast dat het lukt om instellingsoverstijgende teams te vormen en merken dat ze door de samenwerking rond het Keuzedeel ook beter op de hoogte zijn van wat zich in het mbo of hbo afspeelt. Tegelijkertijd vraagt de vormgeving van de samenwerking tussen instellingen veel van de betrokkenen, en de samenwerking verloopt dan ook lang niet altijd gemakkelijk. Daarbij speelt mee dat de samenwerking nog erg leunt op de betrokkenheid van individuele medewerkers, en nog lang niet altijd structureel is belegd en ingebed in de betrokken organisaties. Ook de afstemming tussen instellingen, zowel in termen van planning als communicatie, verloopt soms lastig. Het regionale netwerk biedt nuttige inhoudelijke input en wordt benut voor het maken van afspraken over de kaders, zoals de structuur en kwaliteitsborging van het Keuzedeel. Betrokkenen ervaren dat het voor de verdere invulling verstandig is juist meer ruimte te laten aan instellingen, om hierin keuzes te

kunnen maken die aansluiten bij de eigen planning en werkwijze. Ook opperen betrokkenen dat de samenwerking op regionaal niveau niet altijd hoeft te betekenen dat in de uitvoering met alle instellingen hoeft te worden samengewerkt. Binnen de regionale kaders zou volgens hen ruimte moeten blijven voor bilaterale samenwerking tussen instellingen.

Een belangrijk knelpunt bij de uitvoering is de inbedding van het Keuzedeel in het mbo-curriculum. Er was voor mbo-studenten het afgelopen studiejaar nog onvoldoende aanbod aan keuzedelen om zelf een bewuste keuze te kunnen maken voor het volgen van het Keuzedeel Voorbereiding hbo. Hierdoor kwam het regelmatig voor dat studenten verplicht aan het Keuzedeel moesten deelnemen, ook als ze helemaal niet willen doorstromen naar het hbo. Dit werkt demotiverend, zowel voor de studenten als voor de uitvoerders. Anderzijds constateerden betrokkenen bij sommige studenten een grote vrijblijvendheid bij het volgen van het Keuzedeel, omdat het nog geen deel uitmaakt van de zak-/slaagregeling in het mbo. Doordat veel mbo-studenten niet verwant doorstromen bij de overstap van mbo naar hbo, volgen studenten in de huidige sectorspecifieke opzet van het Keuzedeel soms een programma dat onvoldoende aansluit bij hun loopbaanplannen.

Op basis van deze bevindingen kunnen een aantal aanbevelingen worden geformuleerd.

- **Waarborg een structurele facilitering en taaktoewijzing ten aanzien van de ontwikkeling en uitvoering van het Keuzedeel**, zodat deze niet afhangen van de inzet van individuen, maar structureel zijn belegd en ingebed in zowel mbo als hbo.

- **Bied op regionaal niveau kaders waar nodig en ruimte waar mogelijk.** Benut het regionaal netwerk voor het hanteren van inhoudelijke kaders (bv. formuleren doelstelling Keuzedeel), voor afspraken op bestuurlijk niveau (bv. kwaliteitsborging), en voor de uitwisseling van producten en expertise (bv. uitgewerkte leerdoelen, opdrachten en examens). Bied ruimte voor sectorgroepen en instellingen om hieraan bij de uitvoering nader invulling te geven in aansluiting op de eigen doelen, dynamiek en planning. Het vinden van een balans tussen beide vereist dat met elkaar wordt verkend ten aanzien van welke zaken men actief de samenwerking met elkaar zoekt op regionaal niveau met alle betrokken instellingen, en op welke punten er ruimte kan of moet bestaan voor individuele of bilaterale initiatieven of keuzes.

- **Waarborg een gemotiveerde keuze voor deelname aan het Keuzedeel**, door studenten het Keuzedeel vrijwillig te laten volgen wanneer zij zich willen voorbereiden op hun overstap naar het hbo.
- **Bied studenten die niet-verwant doorstromen de mogelijkheid zich passend voor te bereiden op de overstap naar het hbo.** Dit kan onder meer door een meer generiek programma aan te bieden, door studenten deel te laten nemen aan het Keuzedeel dat is verbonden met de sector waarnaar ze in het hbo zullen overstappen, of door studenten binnen hun sectorale programma meer vrijheid te bieden in de onderwerpen waarover zij hun opdrachten maken en hierover waar mogelijk af te stemmen met de vervolgopleiding die de student wil gaan volgen.

Opbrengsten van het Keuzedeel

Studenten ervaren dat het Keuzedeel helpt om zich voor te bereiden op het hbo. Ze hebben na het Keuzedeel vaker hun studiekeuze gemaakt, zijn zekerder van die keuze en hebben een beter beeld van de opleiding(en). Aan het eind van het Keuzedeel weten ze beter wat het hbo inhoudt en wat er van hbo-studenten verwacht wordt. Na het Keuzedeel geven meer studenten aan vertrouwen te hebben in het verloop van de overstap. Bijna de helft van de deelnemers denkt dat het volgen van het Keuzedeel hun kansen heeft vergroot om hun hbo-diploma te kunnen behalen. Van een groot aantal vaardigheden ervaren de studenten dat hun beheersing is toegenomen door het volgen van het Keuzedeel. Opvallend is dat studenten bij de start van het Keuzedeel denken dat vrijwel alle genoemde kennis en vaardigheden van belang zijn om succesvol te studeren in het hbo, waar dat aan het eind van het Keuzedeel voor een groot aantal vaardigheden is afgenomen. De lagere inschatting van het belang van bepaalde kennis en vaardigheden kan in theorie stroken met de werkelijkheid, wat zou betekenen dat de verwachtingen van de studenten realistischer zijn geworden. Maar in dit geval valt op dat de afname juist ook geconstateerd wordt met betrekking tot vaardigheden waarvan doorgestroomde mbo-studenten in het hbo in ander onderzoek juist aangeven dat dit een belangrijk struikelblok voor ze vormt, zoals zelfstandig werken en plannen.

Ook de betrokken uitvoerders van het Keuzedeel constateren dat studenten door het Keuzedeel een beter beeld krijgen van de opleiding(en), van de manier van werken op het hbo, en van de noodzaak tot hard werken op het hbo, en dat studenten meer zelfvertrouwen krijgen om de stap naar het hbo te zetten. Betrokkenen betwijfelen echter in hoeverre het Keuzedeel een realistisch beeld van het

hbo geeft, en in hoeverre dat binnen de kaders van het Keuzedeel ook kan of zou moeten. De deelnemers zijn immers nog mbo-studenten, die nog niet in alle opzichten klaar zijn om al op hbo-niveau te functioneren. Dat betekent dat het Keuzedeel studenten nog niet op alle fronten een volkomen waarheidsgetrouwe hbo-ervaring kan bieden.

Tot slot wordt geconstateerd dat er op dit moment nog geen gegevens beschikbaar zijn over de mate waarin het Keuzedeel bijdraagt aan een succesvol verloop van de overstap van mbo naar hbo in termen van studievoortgang in het hbo.

Op basis van deze bevindingen kunnen een aantal aanbevelingen worden geformuleerd:

- **Behoud het Keuzedeel als voorbereidingstraject op de overstap van mbo naar hbo.**
De positieve ervaringen van studenten en betrokkenen bieden voldoende reden om te constateren dat we “aan de wieg van iets moois staan”, zoals een betrokkene het formuleert.
- **Verbeter het Keuzedeel op basis van de eerste ervaringen en evaluaties.** In dit rapport worden verschillende succesfactoren en knelpunten geconstateerd die kunnen worden aangewend om het Keuzedeel verder te verbeteren.
- **Onderzoek of het Keuzedeel doorgestroomde studenten in het hbo daadwerkelijk helpt.** Het is raadzaam om doorgestroomde studenten zelf te vragen in hoeverre het Keuzedeel ze heeft voorbereid op wat ze nu in de praktijk in het hbo ervaren. Ook kan worden nagedacht over de mogelijkheden om studenten die het Keuzedeel hebben gevolgd te markeren in de studentenadministratie van hbo-instellingen, om deze informatie te koppelen aan voortgangsinformatie in het eerste jaar.
- **Bepaal voor de evaluatie van het Keuzedeel welke opbrengsten worden nagestreefd.** Meerdere betrokkenen betwijfelen of het doel van het Keuzedeel kan of moet zijn dat studenten bepaalde kennis en vaardigheden al echt op hbo-niveau leren beheersen. In lijn met de aanbevelingen om het Keuzedeel sterker te positioneren als een kennismaking met het hbo, wordt aanbevolen om niet zozeer te streven naar beheersing van kennis en vaardigheden op hbo-niveau, maar naar inzicht in de benodigde kennis, vaardigheden en studiehouding en de eigen beheersing hiervan.

© Lectoraat Beroepsonderwijs, 2018

